

ANTTI SALMINEN

Velka on viimeinen asia, johon nykyajan on vaikea suhtautua ironisesti. Miltei ainut yksilöä merkittävästi koetteleva aikuistumisrituaali ja initiaatio markkinatalouden kansalaisuuteen on asuntolainan ottaminen, jota voi harjoitella turvallisesti opintolainalla. Viimeisten ihmisten tasapäisessä ajassa riittävän suuri asuntolaina on metafyyssinen sitoumus, joka kiinnittää arkielämän abstraktilla näkymättömällä siteellä tulevaisuuteen ja elämänkaaren kokonaisuuteen. Velan subjektille on annettu tehtävä ja päämäärä sekä selkeä ja hyödyllinen minuus se suorittamaan. Niin ikään aikakäsitys muuttuu. Tämänpuoleiseen tuonpuoleiseen pääsee ahkerasti eläkesäästämällä. Ah nostalgiaa.

*

Olemme paraikaa Jakke Holvaksen termiä käyttäkseni ”talousmetafyysiikan” romahtamisen synnyttämässä limbossa. Jos onni on myöten ja olemisen suosio jatkuu, saattaa paljastua, että valtaosa siitä metafysiikan ylittämisen suurellisesta tehtävästä, jonka länsimainen filosofia asetti itselleen 1900-luvulla, ei ollut lainkaan ajattelun asia. Porvarillisen metafysiikan kova ydin säilyi ”taloudellisina realiteetteina”, ja niiden tuhoutuminen ei tapahtunut kärsivällisellä ylisukupolvisella dekonstruktioilla, vaan oikeastaan puoliksi sattumoisin, eepisesti tyrien ja huonolla tuurilla. Tällä hetkellä velan ontologiasta ei ota tolkkua oikein kukaan, ja uusia rahoitusinstrumentteja keksitään kuin skolastisia jumalodistuksia.

*

Kreikkalainen tuttava totesi Ateenasta näyttävän siltä, että maan alati kapenevalle keskiluokalle ainoa kunnii-

allinen tapa pärjällä edes jotenkuten on ottaa osaa pyramidihuijaukseen ja toivoa, ettei ole viimeinen hyväuskoinen, joka liittyy mukaan. Jos tähän ei ryhdy, on alettava elää eräänlaisilla ei-talousalueilla, harmaan talouden kaikissa sävyissä tai mustan pörssin meklarina. Ihmisten palauttaminen verotuksen, pienipalkkatyön ja velkatalouden piiriin voi olla yllättävän hankalaa, jos kansalaiset ovat jo alkaneet oppia, miten valtiollisen talouden ulkopuolella ja reunamilla on mahdollista elää, jopa kunniallisemmin kuin ennen kriisiä. Kreikassa on osoittunut, että pakkovallankin ylläpitäminen on yllättävän hankalaa ja voi koitua kalliiksi. Sähkölaskun mukana peritystä kiinteistöjen pakkoverosta on monin paikoin luovuttu, koska sähköjen katkaisu asunnoista ei mainittavasti edesauttanut varojenkeruuta. Kerran jos toisenkin on käynyt niin, että sähkölaitoksella ei ole tolteltu paikallisen viranomaisen käskyä, ja Thessalonikissa virastotaloon iski kuin yllättäen vakava sähkövika, kun viraston virkamiehet olivat määränneet kotitalouksia pimenettäväksi.

*

Metafyysiikan horjumisen ja romahtamisen tiedetään usein hermostuttavan ihmistä suurempia voimia. ”Markkinoihin” suhtaudutaan kuin se olisi äksyn hysteerinen esikristillinen jumala: lepytellen, uhraten ja enteitä arvaillen. Eikä mikään riitä, Markkinat (vrt. Marduk) sen kun jurottaa ja kiristää korkoruuvia kireämmälle. Kenties Markkinat ei enää usko alamaistensa kykyyn tyydyttää sen nälkää, tai mikä todennäköisempää, se ei usko enää itseensä. Hallitsee ateistinen ja tyhmä jumala, eikä kukaan oikein enää tiedä, miten olla mieliksi tälle voimalle. Tässä tilanteessa länsimaat eivät pelkää tuhoaan tai yritä hidastaa sitä. Kuin Montezuman atsteekkipapit, jotka pitivät aurinkoa radallaan uhraamalla

ihmissydämiä, markkinoita ruokitaan enää vain tuhon nälällä. Filosofit ovat vain eri tavoin pyrkineet muuttamaan maailmaa, mutta finanssieliitti on tajunnut, että tehtävänä on sen tuhoaminen.

*

Viime vuodet taluspyramidia on mahdollisimman vähin äänin käännetty kärjelleen. Koko järjestelmän massiivinen paino pyritään säilyttämään yksilöiden harteille, olivat he sitten kuluttajia, poliitikkoja tai talousoppineita. Vanha kunnon puhdistava syntipukkiuhri nousee arvoon arvaamattomaan. Tarvitaan kosolti hyviä syyllisiä ottamaan painon harteilleen, ja heidät kyllä tarpeen tullen löydetään. Kafkaa mukaillen häkki on jälleen kerran lähtenyt etsimään lintuja ja rangaistus rikota. Ei tarvita kummoisia oraakkelinlahjoja näkemään, että puhdistuksia tullaan vaatimaan poliittisen spektrin koko laajuudella, mutta ensin käydään sivistynyt käsitys siitä, ketkä ovat likaisia.

Subjektiiivisesti ja yksilöllisesti kriisiä ei ratkaista, eikä mikään muutu, jos muutama pankkiiri viedään tuomiolle. Ja jos rakenteellinen ratkaisu tarkoittaa vaikkapa ”kestävälle kasvu-uralle paluuta”, ”vihreää” tai jopa ”vastuullista kapitalismia”, merkitsee se vain sodan jatkamista toisin keinoin. Yksikään pitkäjänteisesti kestävä globaali talusteoria ei ole onnistunut pitämään yllä edes omia ehtojaan, puhumattakaan, että sellainen olisi johdonmukaisesti jättänyt tilaa luonnolle tai vaikkapa köyhälle filosofialle. Kriisin jälkeisiä talouksia ja niiden teorioita tarvitaan siksi samanaikaisesti monta: Minkä paikallistaloudet häviävät universaaleille talusteorioille selitysvoimassa, sen ne voivat voittaa pitkäjänteisessä ekologisessa ja sosiaalisessa kestävyudessa.

*

Islanti on jo vallankumouksessaan pitkällä. Jopa niin kaukana edellä muita, että monet uusliberalistiset poliitikot ovat kääntäneet katseensa saarelle ja kehottaneet ottamaan oppia saaren taloudenpidosta. Korporaatioitakin kiinnostaa: Google ilmoitti vetävänsä kaapelinsa saaren kautta, koska geotermisellä energialla datanmurskaus tulee halvemmaksi. Kaikki tämä kuin mitään ei olisi tapahtunut! Viimeistään Islannin ihailu paljastaa, että nykykapitalismilla ei ole yhtään periaatetta, josta se ei voisi luopua. Kumouksellinen vastarinta voidaan tuotteistaa sosiaalisena innovaationa. Jos veloille voidaan Islannin tapaan viitata kintaalla, ja tämä ymmärretään hyväksyttävänä eksentrisenä poikkeamana, mihin uskollinen uusliberalisti voisi enää luottaa?

*

Ei olisi ensimmäinen kerta, jos aimo kriisi pidemmän päälle koituisi hyväksi ja hierarkioita purkavaksi. Esi-

merkiksi 1300-luvun puolivälin suuri eurooppalainen ruttoepidemia oli tähdellinen isku ikaikaisuuteensa turtuneelle feodaaliselle järjestykselle. Väestökadon seurauksena pellot jäivät kesannolle, ja palkollisten oloja oli parannettava, että heidät saatiin ylimalkaan takaisin töihin. Olojen helpottamiseksi (ja suosionsa lisäämiseksi) 1300-luvulla paavi Bonifatius VIII elvytti myös vanhatestamentillista *iobeleus*-perinnettä: määrättyinä sapativuonna velat annettiin anteeksi ja velkaorjat vapautettiin.

*

Velan genealogiaa käsittelevässä kirjassaan *Debt. The First 5 000 Years* (2010) David Graeber valaisee antropologisella aineistolla historiallisia lainalaisuuksia, jotka päivänpoliittisessa talouskeskustelussa loistavat poissaolollaan. Vaikkapa että markkinat, pääoma ja paikallistaloudet ovat useimmiten riidelleet keskenään kuin edellyttäneet toisiaan. Tai ettei mikään sellainen kuin ”työvoiman vapaa liikkuvuus” tai ”vapaus kieltäytyä työstä” ole koskaan ollut yhdenkään talousjärjestelmän toimiva perusta, ei missään, ei koskaan. Onkin kenties vain rehellistä, että uusliberalistista näennäisvapautta riittää yhä vähemmän ja yhä harvemmalle. Riistosta tulee sitä reippaampaa ja avoimesti kyykyttävämpää, mitä syvempään saadaan iskostettua oppi yhteisistä ja yksityisistä veloista, jotka ovat kansalaisuuden panttina.

Valtaosa kapitalistisen talouden klassisista ”perusrealiteeteista”, à la Smith ja Bentham, ovat olleet alun pitäen utopistisia ja sen kuin vain käyvän utopistisemmiksi. Sitä vastoin monet tällä haavaa hippien piperirykseksi leimattavat mikrotaloudelliset kokeilut kuten paikallisarhat ja erilaiset vaihto- ja lahjatalouden muodot rakensivat esikapitalistinen pohjatalouden, jonka valtioittaminen ja keskittäminen mahdollisti Marxin *Pääoman* 24. luvussa analysoiman ”niin sanotun alkuperäisen kasautumisen”. Näiden talouksien monimutkaiset verkostot mahdollistivat vuosituhanhansiksi luonnon kannalta kestäviä käytäntöjä, jotka usein olivat myös sosiaalisesti mielekkäitä, etenkin mitä kauempana ne olivat valtiollisista keskusvalloista. Joustavuuttaan ja sitkeyttään tällä talouden aluskasvillisuudella on mahdollisuutensa myös nykymuotoisen kapitalismin jälkeen.

*

Mana Mana -yhtyeen Jouni Mömmön sanoin nykhetken painavin poliittisfilosofinen kysymys voidaan jakaa kahteen osaan: 1.1 ”Mitä sä teet, että oikeus voittaa?” 1.2 ”Mitä sä teet sit, jos oikeus voittaa?” Jatkokysymyksiä herätköön: Mitäpä jos vaikka näin ensi alkuun puolet eurooppalaisten koti- ja kansantalouksien veloista annettaisiin anteeksi? Mitä siitäkin tulisi?